

3278

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
UPPSALA

Landsmålsarkivet

Dalarna

Mora län

3278

Eriksson, Rombö Filip. 1931.

Svar på ULHÄ:s fråga. 27 Årens
beredning.

52 H. 42

pl.

L.L.

Exc. P.B.

För jordbruksredskap finns inte något
gemensamt namn, utan all körred-
skap heter blott akuduan akdon

Rombo F. Eriksson.
Ink. 30/6 31.

Kuokacka. Kuokäe. Kokkacka. Kok-
ya. figl. Kuokäe am wid ato
gerde i släom sund koppa i ku-
kur-min. Kokyran har vi ute på
åkern och ^{all}släp sönder klimpar och
koker med. Å de brukom wid ong
te och sund möre min å. Och
så brukar vi den till att kacka
sönder torven med också.

Men wid am int aft ingga
jekoma pluagöe. Men vi har
inte haft någon särskild plog-
ya. Å dä am wid bara bruka
a jena liäta gambälöx.

G. kok-ya

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Eriksson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

Jordbruksredskap. sid 2.

Till Det har vi bara brukat ha en ful
gammalyxa. I summa sortas ä
am wid aft å edji av ruoter min
Och samma sorters yxa har vi haft
och huggit av rötter med.

Klubba. Klubba.

Mörklubba i jennäst klubba wid
am. Ona knackom wid sand
mörkappa min. Den knackar
vi sönder torvklimpar med.

Acka. Hackan.

Fläacka brukom wid a myc-
klu. Flähackan brukar vi till
mycket. Ona brukom wid de
wid skum daitja, de wid skum
ta upp möre, å de wid odlom,
å åta gerde der int ä gor te ta si

myr-
E. Klubba

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Jordbruksredskap. sid 3.
 fram åt endan ² lotn min
 pluoen. Den brukar vi då vi
 ska dika, när vi ska ta opp ^{torv} strä,
 och när vi odlar, och ute på åkern
 när det inte går att lå sig fram
 ut på ändan på åkern. Å de brukom
 wid onå åti dyngstaden å, te ogg los
 dyndjo min. Och sedan brukar vi
 den uti gödselstaden också, att hugga
 lös dyngan med.

Grava. Gravan = hachan.

Pärgravafig 3. Potatishacka. Tvärgrava
 Tvärhachan. Str ^{lik} potatishackan
 men "eggen" är bred och går tvärs-
 över efter skaftet räknat. Användes
 i gödselstaden, i potatisåkern
 å a ymsu, och till andra olika ändamål

O. flå-
hacha f.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
 Rombo F. Erikson. 1931. MORA
 DAL.
 Fgl. 27

Grava. Hachan

sid 4 a

Pärgrava kallas också den hacha
som illustreras genom fig. 4.

Éra. Kratta Erur. Krattor.

Umbäsera i av traine, bå avud pin-
när a skäftä. Torvströkrattan är av
trä, både huvud [tvärstycke] pinnar-
na och skäftet. I dag skam wid
bötä kratts umbära, du skant
glemmumbäseran. I dag skall vi
bort och kratta f torvsträ, du skall
inte glömma Torvströkrattan.

Erskäftä a bräkä av Krattskaftet har
brutits av. För nermyllande av
säd på mindre åkerlappar har
man använt en större umbäsera
med längre tvärstycke och längre
pinnar.

Landmätarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL
Frgl. 27

- on ?

Tillägg till sidan 4.

46

Gräver. Hackor.

Pärgravo brukad dem int bara ati
pärlotem. dem add ona a mycklu
ellä. Potatishackan brukade dom
inte bara i potatatisåikern, dom hade
den till mycket annat. Dem a kolla
na fe täggrava a, fe dem a aft ona
ato gerde a gräva tägär min ennä.
Dom har kallat henne för krickrotlacha
också, för dom har haft henne ute på åikera
och grävt krickrot med henne. Se a dem
beri tägär boti beljenn a stjyla dem
a se a dem stilla tjynom min dem.
Sedan har dom burit krickroten bort till
och sköljt dem, och sedan har dom gett korna dem.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

B. grava
f.

Era. Krattan.

sid 5

Den kratta som användes för hop-
räfsning av hö ute på åkern kallas
bara era. Jag äd sku tinn um jena
era firi slänindje. Jag skulle
tinna om [sätta i nya pinnar] en
kratta före slänningen. Att bruka krat-
tan: Reffsa, reffs wel. Räftea, räftea
wäl. Eravud Erskapta Ertinnär

Je grep, två grepär, dyndj grep

En grep, två grepar dyng grep.

Fyrtinns grep. Fyripinns grep = grep med
fyra pinnar. Fämntinns grep. o s v.

Jenn greptinnä a brutiss av. En
greppinne har brutits av. Nu skum
wid mukä o jett lass til. Nu skall
vi skotta på ett lass till. Å se ska du
grep nidi dyndjo. Och sedan ska du grepa

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

© grepa
nidi i

Grepär. Grepar. rid 6
ner gödseln. Grepar av järn ha funnits
så länge de äldsta i byn minnas. På
1850-talet smidde man grepar här i byn.
Dessa grepar hade 5 pinnar, voro mycket
klumpiga, pinnarna voro inte så mycket
böjda som på nutidens, och handtaget
liknade grepens fig 7 u.

Reka. Skoveln

Traireka. Träskovel. Skuoreka. Skovel
med järnsko nedtill. Daitsspadin
Dikespaden. fig 8 u. Traispadin. Träspa-
den fig 8.1, har vi använt till att ta
opp dikesbotten med. Nu skum wid
spåda upp itta. Nu ska vi spada
[skyppla] opp det här.

Landsmålarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Spade
v.

Jennstangg. Järnstäng = spett sid 7

Ta jennstaundje a mi, fo siö um i
dug fo los issn stienn. Tag järnstängen
ät mej, på se om jag duger på lös den
här stenen. Nai, wid fom fäll ta
jena lunna. Stej vi får vält ta
en lunna = spak. Ta doda lunna a mi.
Tag den där lunnan at mej.

Ukan däligan wendåhå du a.
Vilken däliz vändhake du har.

Slädja. Slägga

Stieslädja. Stenslägga. Knöstar
Ta knösträ a mi, å se taom wid
settn å settom upp stienn å tucktom
an. Tag knösträt at mej, och sen tar vi
"settn" [= den slägga som man vätter upp på
stenen, och står på med knösträt] och

Q. lunna
f.

Landsmålarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Slädja. Slägga. sid 8
tuktar den [tar bort kantär och ojäm-
hetär]

Hörredskap

Akuduon. Akdon. Med akuduon menas
hörredskap. Jag äd ska a jett par nya
skackla. Jag skulle ha ett par nya
skacklar. A i ska fa mi jenn nyan
skakull. Och jag ska fa mej en ny
skakel. Ibä skacklär i nya Lem.
Dom här skacklarna är nya Lem.

Skackälslone fig 9.1 c. Skackälslanstjen. Skakel-
handsken. fig 9.1 d. Skackälslwida. Den ring
som vittär i skakelhandsken och i vilken plogens
eller karvens krok fästes. För a Lem bruka a
tregga av björkwidom, a bara fe dö jettär
ä skackälslwida.

B. skakel-
vidja

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

För har dom brukat ha "tregga" [en fört
briden björkvidja med form av en ring
med öppning och anordning att slänga
ringen sedan man trätt den genom hand-
then.] Skackla gjord dem av bjäljen.

Skaklar gjorde man av Björken = [trä]

De nu beskrivna skaklar^a [plog- och
harvskaklar] är de som begagnas nu i
dag, fig 9.1 - 2. Av gammalt fanns det ing.
en länk eller led mellan skakeln och slån
eller svängeln. De voro om man så får

säga "massiva". Svängeln var tappad in
i skakeln och försedd med smide.

alltså lika nutidens svittärskackla
vinterskaklar, fast naturligtvis smäckare
gjorda, och "hälarna" voro inte så långa.

B. skakel

Med kälarna menas den del av skakeln
som skjutär ut bakom skakelslän, och som
vintärtid tjänstgör som broms för lasset. } B. käl m.

Krok. Brokruok. Harokrok.

Parslän. Parslän = parsbängel. fig 9. m.
Brogen sittar alltid på plogen eller karv-
en och märkan på svängeln.

Skackälsmidä benämnes allt smide
på skacklarna. Hålen i skacklarna där
man fäskar dem vid selen kallas ärdduod. obs.

Myldn. Ärder. fig 14

Namn på ädrets delar: Mellan a - b.
osn, mellan k - d. billn, mellan i - j
anntäa, handtaget, samt fiöle som
saknas på fig. 14 men som sitter mellan
k och e. Allt det övriga kallas krappen i. 2.

Mylden. Årder.

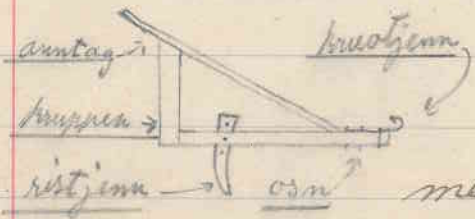
Sid 4

Träklotsen på framslån med kilar för
djupställningen kallas för kessa. Nu skum
wid myld pärur i lag inno raisä
bli lainggå. Nu ska vi kupa pota-
tisen i dag innan blasten blir läng-
re. So id mylda id ä? Har ni
kapat ni?

O. mylla

Rist.

Fa lon risten av di, ig ädd sku lola
rist jena lindu. För jag låna risten
av dig jag skulle bort och rista en lin-
da (vall). Den rist som jag fått tag på,
ser ut som nedstående teckning.

Som synes i Teckningen var
ristjärnet och kroppen försedd
med kilar för djupställningen

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Rist

sida 12

Om å kruppen i jäpvet, så ed i bara
tre delar i jeta risten å fyra min knottjem.
Om och kroppen äro hopvästa [gorda i ett
stycke] så det är bara tre delar i hela
risten och fyra med kroken. Någon
anordning som markerade var nästa föra
skulle skäras upp hade man inte utan
man körde ett par varv och sedan
plöjde man och därefter gick hästen
efter föran. Risten användes endast
vid plöjning av vallar. Är du rista
nu? Har du ristat nu?

Pluog. Plog. Pluoen. Plogen.
Pluoen å dem bruka jän laindjä
Plogen har som brukat här länge.
Gamlbläst pluogär så finnas jän nu

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Pluog. Plog.

sid 13

å så old gambläst kallår minnas ed
i Selkallpluogår. De äldsta plogarna
som finns här nu, och som de andra äldsta
gubbarna minnas är Seljaplogen.

Namnet kommer av att de första plogar-
na tillverkades i Selja, och dessa plogar
voro på pricken lika fig 21. Benämning
arna på plogens olika delar: a - b. anntad
handtaget, c osn. hela stängen, f hessa
djupställningen, g kruotjen kroken.
h ristjemma, r ristjärnet, i billen, k
k. fiöle, samt trävirket innanför fiölen
pluoghgruppen plogkroppen. På billen
var det ett hål som r ristjärnet gick ned
igenom. och tjänade då r ristjärnet sam-
tidigt som stag åt billen.

Landmätarskivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Pluog. Plog.

sid 14

Uttryck för reparation av plogar

Smiden äd sku låga pluoen a mej.

Smiden skulle laga plagen åt mej.

Du äd sku lat legg a billn litä

Du skulle låta lägga på billen litet

J ska ta a plöj upp issen lilla biten

Jag skall ta och plöja opp den här lilla biten.

Tinnarva. Sladd

Tinnarva brukom vid en i dag te arv vid

såde min där int vid såom min masin

Tinnkarvan brukar vi än i dag att harva

ner såden med. där vi inte sår med

maskin. Denna harv var ganska ^{lik} fig 29

Tinnär tinnarna vora så långt smidkall

smedgubben minns av järn.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Tinnarwa

sid 15

Tinnarwa i fyrkanton så dem kall ona
pe fyrkantarwa å. Pinnharwan är fyr-
kantig så dom kallar henne för fyrkanta
harwan också. De wid arvom min
tinnarwan så brukom wid legg upo
jena kuoku så å ska ta bra.

När vi harwar med pinnharwan, så
brukar vi lägga på en jordkoka så
det skall ta bra. Men der ed a
wuarti löst å fint så å stema, se
taom i utav kuoku. Men när det
har blivit löst och fint så att det
lämmar, så tar vi utav kokan.

Pinnharwan fäster vid spacklarna med
harvkroken, se sidan 10. Harv med trekantig
ram och något längre krokiga pinnar, fluwarwa
hokharv

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

? obs.

} O. klo-harwa
f.

Welt Vält

sid 16.

För lon weltn av di, ig äd sku botä welt
jenn lot. För jag låna välten av dig
jag skulle välta en åker. | En mindre
vält kallas kullt. | Ig äd sku botä kullta } G. kullt
Vår vält b matsvarar sig 32. Namn
på vältens delar: Weltthabben, gjordes
av en grov furustock. Den var utan
refflor och satt ihop i ett stycke. En
vältnål var inslagen i vardera ändan
av stocken: weltnålär, och dess ginga
direkt in i skaklarna. Weltshalmur.
Åkerbruksredskapen förvarades under
vintern dels i loder, dels upphängda un-
der taputskäv eller under en lada eller
annat hus som var byggd högt från
marken eller i en backe.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Höst- och vårplöjning.

sid 17

Med ordet åker mena vi all fast,
odlad mark. Ett genom liken på sid-
orna omgivet fält kallas lot. Med
Gäg menas odlad eller sank vatten-
rik mark där man inte kan odla,
till exempel en sjöstrand e.d. Ex på lot
pär.lot, potatisland, ager.lot, havreåker,
kuonn.lot, kornåker, rug.lot, rågåker =
fält, ruov.lot, roo.land, ärt.lot, ärtland
Ä du mytjy vuosätt enn? Har du
mycket osätt än? Kaj, ig a bara jena
lisa rimsu kwer. Kij jag har bara
en liten remsa kvar.

Plöja Plöja.

Rista, Plöja, Kwa, Lä, Wella. | Jär ska
i ostplöj olla loti a' olla lindur. |

} O. höst-
plöja

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

Plöjningdj. Plöjningen sid 18

Tiden för höstplöjningen varierade mycket. Man brukade börja när man hade fått skörden under tak, men man kunde också börja förr med att plöja gamla vallar och hade man två bitar i bredd t. ex. en vall och en havreäker så snesade man havren på vallen för att den skulle komma åt att plöja havreäker. Jag äd sku latissn lotn wa så lairndj a wärn, men ä i nästan tuort jän te wärplöja. Jag skulle låta den här äker vara så länge till våren, men det är nästan för tårst här att wärplöja. Höstplöjningen är mera allmän än wärplöjningen. Vid ristning och plöjning användes en påst.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

Plöjningg. Plöjning. sid 19

Plöjningen sköttes alltid av en person
Der ig plöja så brukar i rett tid
fuorår mess estn wailä! | Chär jag }
plöjer så brukar jag rätta till pärlarna } O. rätta
medan hästen vilar! | Chän ristade före } hll
plöjningen vid plöjning av gräsval-
lar. Vid plöjning av öppen åker kanner
man plöja dubbelt så mycket som vid
plöjning av vallar då man vid vall-
plöjning måste rista först. För plöjde
var man sin egen tege, men numera
gör man lag med en granne och
man blir vid plöjningen alltså två
man och två hästar, en man styr häs-
tarna och en plögen. Ä i fe saurt
te plöja nu. Det är för surt att plöja nu.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

Plöjningg. Plöjning.

sid 20

| Är bara matjärde jän hela ploug-
gämdjen. Det är bara matjord här
hela ploggängen. Djupet på rännen
där plögen gått fram kallas ploggång.)
Men man säger också åt hästen när
man vill att den ska ner i den rän-
nan: Gök nidi fuore! Gå ner i
fåran! Den lösskurna jordskivan
kallas också fuore. Rännan och den lösa
jordskivan har alltså samma namn.

G. plog-
gång

Plöjningdje. Benämning på det
upplöjda fältet. När man börjar plöja
så ser man först efter hur åkern sist
har varit plöjd. Är det grov eller en
dal längs efter på mitten så är den isär-
plöjd förut och skall alltså ihopplöjas nu.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Plöjningg. Plöjning

sid 21

Da sättar man ned plogen i mitten och läggär upp plöjningen. Old i tomta a mi mess i legg upp så plöjär i siä se. Läll i tommarna åt mej medan jag lägger upp, så plöjer jag själv sedan.

O. läjja
upp

Detta sätt att plöja kallas: Te fell jörp.

Att fälla ihop. Om fältet däremot är högt mitt på, så bröjör man på högra sidan och vänder åt vänster. Detta sätt

att plöja kallas: Te fell sund. Att fälla sönder.

fälla sönder

Det like som sälunda bildas i mitten kallas för: Mittifuor.

Mitti-föran. Att gjöra denna föra kallas: Te

O. plöja ur

plöj yr. Att plöja ur. Att plöja så

som figur 37 visar kallas att: Twertigyr. plöj firi endom. Twärsöverplöja för ändarna.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Fogl. 27

Plöjningg. Plöjning.

sid 22

Detta sätt att plöja tillämpas dock endast
där fältet på alla sidor är omgivet av
diken. Man skum vid plöj lingo.

Man ska vi plöja vallen. Inget annat namn
på den upplöjda vallen än på annan
plöjning. Plöjningen andra året efter
sedan man haft vall benämnes: Säjsa

} B. Syra f.

När plogen lär för mycket säjer man:
Man djörd du jena läppuar. Man

} B. löp-fär

gjorde du en läppfara. Uttryck för att
färan iker ihop framför plogen: Pluaen

bara mylldä a mi. Plogen bara myll. O. mylla v.
lär åt mej.

Trädesbruk och gödsling.

78 Träda. En träda. I så lön ska ig
träda i sommar. Den här åkern ska jag

Trädesbruk och gödsling sid 23
 träd i sommar. Ät issen ska i legg i
träd. Ät den här ska jag lägga i träd.
 Ordet träd användes också när man inte
 står en fjä till ex. Stog är ä fint gras
dar dem ant slaid orrit dar i fjord,
så dar är ä träsgras. Stog är det fint gras
 där, dom har inte slagit något där i
 fjol, så där är det trädgräs. { Kamn på
 i vall lagd iker: Dan am wid sätt
att. Där har vi sätt igen. | Så dan am }
wid ny linda. Så där har vi ny linda }
 vall. För att förhindra ogräsets växt
 harvade man trädan så fort den bör-
 jade bli grön. Ku ska ig äv träd
litä, o a byrt o ä gröna. Ku ska
 jag harva trädan litet, hon har börjat grönska.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
 Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
 Frgl. 27

Ogröna

Trädesbruk och gädslinga. sid 28.

Men wid arvom träda så sankom
wid riedu o tagom i brennon upp
dem, de dem a torkas litet. Men
vi harvar trädan så plockar vi reda
på kvickrot och brennar upp dem
nar dom har torkat litet. Aldre sätt
att spränga sten bestod i att man
gjorde en eld på och på sidorna
om stenen så den blev ordentligt upphettad.
Därefter bar man dit vatten
och slag över stenen så den sprack sönder.
Därefter plockade man bort alla stenas
man räddde med och gjorde en stier
ruogarf. Stengårdslesgård. Var stenen
förskräckande för stor att få bort, så börja
man från början igen med elden.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Trädesbruk och gödsling. sid 25

Här i byn slapp man ju undan den
na stensprängning för det fanns
inga stenar, det var mest i fäbodarna
na man hade detta arbete. Detta
sätt att spränga sten tillämpas än-
dock än i dag i timmerskogen på
vintern när man har en stor sten
där basvägen måste gå fram.

Ä i jē lāgd nida latema mi
sā ig i tūndjenn daitō aut. Det är
en lāgd [lāgt] nere på åkern åt mig
som jag är tvungen att dika ut. Fer
ā i alldēles fē saurt dār. För det är
alldeles för surt [tvätt] dār. Dikets djup
varierade, beroende på hur stort fall
man hade, vilken grund eller botten det var
O.S.V.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

Trädesbruk och gödsling sid 26

Jag äd sku botä dait's litä. Ja ig
sir ed, du i jenn riklin sturdaitjår
du. Jag skulle bort och dika litet.
Ja jag ser det, du är en riktig stordikare
ha. Ja men se ar i ive ilag min
musikall ä. dait's ä. Ja men så
har jag varit i lag med musikall
ten gubbe som varit berömd för sin dikning
och dikat också. Dikning anses vara ett
långt arbete. Först der an ska daitja
så settär an aut daitja, strelja jett
snöra. Först när man skall dika så pätter
man ut diket sträckår ett snöre. Se
stjär ann että dö. min spädäm. Sedan
skär man eftär det med spaden. Se tar
ann jett spädåtag matjörd äld två um

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Römbo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Trädesbruk och gödsling. sid 27
ed i rikti djörp matjord. Sedan tar
man ett spadtag [så djupa som spadbladet är
långt] matjord eller två om det är riktigt
djup matjord. Se rensar ann upp botten,
tar upp botten o daitje. Sedan rensar
man upp botten, tar upp botten i diket.
Å se jämnar an av daitbrädden
Och sedan jämnar man av dikebrädden =
den sluttande sidan i diket. Dikets
kant i dagen i dagen. Laitriene.
Dikesrenen. Dess kant var cirka en
fot, och den lämnades vid plöjningen
inte för värtighetens skull utan för att
diket skulle "stå sig." Äg ad sku bota
rens upp botten litä nidi stordaitje. Jag
skulle bort och rensa upp botten litet neri stordiket.

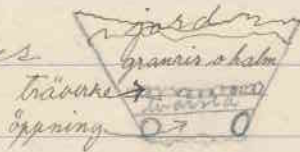
Trädesbruk och gödning. sid 28.

Är jag bli tundjen te röj unda buska
först, annas garnt ä te slaitja. Och
jag blir tvungen att röja undan buskarna
först, annars går det inte att lika.

Daitjä. Diket. Sturdaitjä. Stordiket.
Kallas också: avuddaitjä, huvudliket
Tettdaitjä. Täckdiket. Täckdiken är
gammalt kända. Täckdikena fylldes med
färskt lätter. Virket lades i botten så
som vidstående teckning visas.

Lerrör har användts mycket litet
här i byn, och användes inte än i någon
vidare utsträckning. Ett mycket kort
Täckdike kallas för trumma, trumma.

Den ur diket uppkallade jorden kallas bara:
Daitswallen. Dikesvallen

Trädesbruk och gödsling. sid 27.

Utspridningen av dikesvallens tillgick på följande sätt: Min fläckon och ädom vid rund grävast daitswallan. Med fläckan hackade vi sönder den grävsta dikesvallan.

Var å mytjes daitswalla så lersädom vid o wangen å wachom an upp lotn å wellädom av an nidi mittiförre äld nidi noga ellä gras. Var det mycket dikesvall så lersade vi på vagnen och körde den uppå fältet och tippade av den ner i mittiförre eller ner i någon annan gras.

Dar jämnad dem ut an de. Där jämnade dom ut den sedan. Nu skum vid ställ så å bli drag i daitje. Nu skall vi ställa så att det blir drag i diket. För ar å we fullt i ståndswatten.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Trädesbruk och gödsling. sid 30
Förr har det varit fullt i stand = stillastående
de vatten.

Broar. Bruär.

De dem a sku bydj bruär gyvr daitje,
så a dem edji jett par groova tölle i
gjört två äld tri wäsi että so briett
daitjä a we. När dom skulle bygga broar
över diken, så har dom kuggit ett par grova
tallar och gjort två eller tre bjälkar efter
så Brett diket var. Se a dem lågt gyvr
|raa| först i se a dem mukä uppo jörde.
Sedan har dom lagt över |rävirke| först
och sedan har dom skottat på jord. Flytt-
broar användes aldrig.

Dyndja. Göda.

Ku ar i dyndja issen lotn. Jssn lotn i dyndjadr

Landmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

B. räa.
Här till

Dyndja. Göda.

Sid 31

Nu har jag gött den här åkern. Den här åkern
är gödd. Jän är ä så magert så jän äd
an sku a mytjg dyndju. Här är det så
magert så här skulle man ha mycket gödsel.
Jän är ä wel autbrukad. Här är det väl
utbrukat. Titta i kraften dyndja ed, ä i
riena tyrdrita. Det här är kraftig dynga
det, det är rena koshiten. Nu trampad ig
ati jena tyrdritlädu. Nu trampade jag i en
koshit. Tyrdyndja. Kodyngan. Estdyndja
Härdyngan. Estebrita. Hästskiten. Ruottdyndja
Grisdyngan. Suopendyndja. | Dynga av
sopor och torvströ som man gjort en hög utav
i gödselstaden och sedan slagit på innehålllet
i tunnorna på dass efter sen man spätt ut
det med vatten

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

drelhyssa

Dyndja. Göda.

sid 32

Detta sätt att tillvärpa gödsel kallas att
dribrugga. skitbrugga. Nu ar i jiert jenn } Dret-
finan dyngstäck. Nu har jag gjort en fin brugga
gödselhög. Nu ska du uti dyngstaden å mätta } v.
pro. | Nu skall du uti dyngstaden och skätta }
ifrån [skotta undan gödseln från gluggen i } mocka
lagårds väggen. } från
Estodyndja i starkåra åld
Gyrdyndja. Håstdyngan är starkare [kraftigare]
än hogödseln. Estodyndja skum vid a dar å
i saurt, å Gyrdyndja dar å i tuorräst.
Håstgödseln skall vi ha där det är saurt [vätt]
och hogödseln där det är torrast. Toru, som
hackades lös av det översta jordlagret på myr,
jord bruhade man inte bränna utan det hacka-
des först sönder väl och torrades och användes
till strö under korna och hästen.

Landsmålarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Dyndja. Göda.

sid 33

Men buskar, ogräs och annan bräte brukade
man bränna på hästen samt strö ut askan
på plöjningen. Askan ansågs vara ett bra
gödningsämne. Konstgödning har använts
här i närmare 40 år, kalkens användning har
börjat något år senare.

Gödselkärning.

Ku ska du betä dyndja. Ku ska du betä
dyndj litä. Ku skall du bet och höra
gödsel. Någon bestämd namngiven tid
för gödsels utgörande fanns inte, utan man
hörd långvägarna medan det fanns något
före kvar. Då dyngd dem min dyndjshyr-
dom, tvåär attorad virodra. Då hörd
man gödseln med dyngskrinder, två bakom
varandra.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL

Frgl. 27

Dyndja. Köra gödsel. sid 39

Gräjur dem a afft mess dem a dyngt.

Gräjur dom har haft medan dom har kört gödsel.

Fläckar äld tvärgrafs a dem afft a uha V
sund dyndja min um o a we fe gruov.

Fläckan eller tvärgravan har dom haft
och kachat sönder gödseln med om den var
för grov. Dyndjgreps a dem mukä o min.

Dynggrepen har dom sköttat på med.

|Dyndjurangen| a dem dyngt min der ä a we
bert. Dyngvagnen har dom kört gödsel med

när det varit burt. A skryndur a dem
afft der ed a we föra. Och skryndur har
dom haft när det varit före. Nu ska du

mukä o jett dyndjlar. Nu ska du skötta
på ett dynglar. Dyndjkurk. namn på den som
kör gödsel. Kvinnorn hjälpte till att lassa på

O. Dyng-
vagn

Landmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Dyndja. Köra gödsel. sid 35.

ingen brattning vid gödselkörningen
föredom inte, inte heller någon särskild
ceremoni vid gödselkörningens slut. Vid
gödselutkörning vintertid kördes den ihop
i stora kögar, dels för att man då, när det
var mycket sna, slapp undan mycket
arbete med snöskattning för vart lass,
dels därför att gödseln då höll sig förh
längre. Dett sätt att köra ut gödseln kalla-
des att: Dyndja i stäck. Köra gödseln i en
stäck = hög. Dessa täcktes sedan över med jord
på varen när snön gått bort, för att den
inte skulle törka. När man sedan skulle köra
ut den stora stäcken i smålass så bad man:
Ku skum vid kotä ik aut dyndja ä
brieda.

Landmålarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Frgl. 27

Dyndja. Höra gödsel. sid 36

Än skall vi bort och höra ut gödseln och
breda [ut den]. Spridning av gödseln på
vintern förekom inte. Gödselvattnet kördes
ut på nyvallarna på våren så snart det bli-
vit så torrt att hästen kunde gå vallen
utan att förstöra den alltför mycket.

Än skum i bati bredda. Än skall vi bort
och sprida, [gödsel] Du i allt jenn riktin
dyndjbreddär du. Du är allt en riktig dyng-
spridare du. Ä se a dem arva nidi dyndja
min tinnareon. Och sedan har dom harvat
mer gödseln med pinnharvan [sladda].
Dem a bredda upp bara plöjvindjen, ä se
a dem arva jena [Oskarsniedd.] Dom har
spritt gödseln på bara plöjningen, och sedan
har dom harvat en. Orsa-har-sniedd.

Landmålarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Fgl. 27

→ B. snedd
se nästa
blad!

Dynäja. Höra gäddel. sid 37

En Eskarsmedd betydde att man snedd,
harvade 7 gånger. Skillnaden kan förstås
där att vi nu i vanliga fall harvar en gång
längrefter först och en snedd, eller två om
det är riktigt hårdharvat. Träden harvades
så ofta det var nödvändigt för att hålla v-
gräset borta.

Vår och höstsädd.

Nu snart begyrs väraknindje. Nu snart
börjar värhörningen. Wid war om jema
jett par dägi mess vär-aknindje wa. Flop-
läses väraknindje. Vi var hemma ett par dar
medan värhörningen var. All säd såddes om våren
[utom rågen] och därför hade den värbesädda are-
alen inget särskilt namn. At id ostruen i är id?
claj. widd am wärruen. Har ni hösträgen i är ni?

B. snedd

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

Men vi har värräg. Höstaidd råg var dock
mera allmän än vårsaidd.

Nu är å lagomt te så. Nu är det lagomt att så.
Nu är å tuort å fint så nu byrår sänindje
snart. Nu är det torrt och fint så nu börjar
sänningen snart. Äi so wätt en så å bliema
um arwa, så wid kunnom int så int enn.

Det är så wätt än så det klemar om harvan, så
vi kan inte så något än. Ordstar vid sänningen:

Der en sår i kasundjem så får en stjära i
stjärtermom. När man sår i påsen, så får
man skära i skottärmarna. Ässn lotn i so los
fin så jän slippom wid arw so mjätje. Den här
åkeren är så lös och fin så här slipper vi harva
så mycket. Ässn lotn i lättharvadn. Den här
åkeren är lättharvad.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

} O. sa v.

O. harva v.

Vår och höstsädd

sid 32

A wa jenn skarp ä irdarvadn lot. Det var en
skarp [hård] och hårdharvad äter. Jag Ali tun-
djen te tjöp säskunnä i vår ig. Jag blir
tvungen att köpa utsädet i år jag.

A i so saurt nido mön nu, så wid fomm
fäll arv o stomom nu. Det är så surt nere
på myran nu, så vi får väl harva på stomama.
Ja wid fomm fäll arv dar o tjölom så gör
ä bettä. Ja vi får väl harva där på tjälen
så gör det bättre. Men harvade alltid till fär-
orna före sädden. Men ska ig arv undä först.
Men skall jag harva under först. Med att
"harva under" menas att man harvar "under"
säden. När man sedan ~~myllar~~ ner säden efter
it så säger man: Mu skum wid arv ybjr
illa. Mu skall vi harva över det här.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson, 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

B. harva
v.

B. harva
över

Vår och höstsädd

sid 40

Alltså harvade man ungefär lika mycket före
och efter sädden. Först arvar an etlanggu.
Först harvar man efter längden. Se arvar an
snicddår. Sedan harvar man sett över. Harv-
ning tvärsöver förekom aldrig. När man vid
harvning räddade lämna en lit okarvad så
sade man: Nu gjörd du jena jiet. Nu gjorde
du en get. | Tar man två man vid harvningen
så gick alltid den ena och knackade sönder
kohor och knackade sönder tövor. Då säger man:
Ann old o i knacka koppa/seller. Ann old o
i acka kuokur. Han håller på och knackar kohor.
| Detta arbete utfördes ibland av kvinnor eller
småpojkar. | Nu är issen lotn färdutarvadn.
Nu är den har åkern färdigharvad. Nu ska
ig bara fold an. Nu ska jag bara fälla den.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.
Frgl. 27

O.
kamp

Vår och höstträd.

sid 41

När man kör runt det sista varvet i ytter-
kanterna så det att folda. ^(åker) fälla. De björk-
lovä i so sturt lesa mousårur, se bepräs sä-
nindje. När björklöven äro så stora som mus-
öron, då börjar säningen. De efje i full i
bliömmom do ska an tjär o esten. När väggen
är full med blommor då skall man föra på
höstén. Sienäst säningsdäin i 3-dje juni.
Sista säningsdagen är 2 dje juni. Utsädet
hördes tillsammans med de andra gräjäarna
på brillan eller vangnen till platsen där
det skulle säis. Såvida man inte hade sä när
hem så man kunde ta litet i en säck och
bära på ryggen. Säden stod alltid under brill-
fladen för att vara skyddat mot regn, och
där fyllde man på skäppan.

O. fall v.
folda

O. hägg.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Vår och höstsädd.

sid 49

Den som sädde kallades för säkall så gubbe. Det var uteslutande männen som sädde, och i vanligaste fall husbonden själv, dels för att ingen annan var beträdd dels för att han själv bäst visste hur mycket utsäde han hade, och hur tät han fick så. Må ska i bota så. Adont sitt för dig en du? Må skall jag bort och så. Har du inte sätt i från dig än du? Man sädde alltid med en hand, och med den andra höll man skäppan som fängde i en rem som gick över den vänstra axeln och under den högra för att man skulle ha svängrum för högra armen när man sädde. Lästjappa. Lästkäppan. Dess ram var gjord av blånäver och hyvlat furuvirke och kallades assjenn asken. Botten var av vanliga tunna bräder.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rembo F. Erikson. 1931. MORA

DAL.

Fogl. 27

Rieme så dem add atum äm kallad dem
bara för stjapprieme. Remmen som dom hade
bakom halsen kallades bara för stjappremmen.

O. rem f.

Öfver riemen var äfven sya, så äfven gick de
[laundj aut ona] um äfven lövdras. Och på
remmen var det en sälja, så att det gick att
[förlänga den] om det behövdes.

länga ut
(i remmen)

Såskalln gick själv till säcken och fyllde på stäppan
när den var tom. Vanligt utsäde, korn och havre
såddes vanligen i två slag längs efter lättn
när det var vanlig bredd. Se sådd dem
ikringg, äfven de dem add ed, så var äfven
färduttsätt. Sedan sådde dom omkring, och
när dom hade det, så var det färduttsätt.

När man sådde ikring så gick man vid
åkerrenen med lodrät hängande arm och

O. så
ikring

Vår och hösthädd

sid 44

då sådde man inte åt sidan utan man
sådde fram och tillbaka, och man gick
i vanligt hastig takt. De som sådd öfriad
så brukad dem int stjappa, dem brukad
jenn inget såd jiena bytta av plättem
så int nod fried a sku tappas nidi noga
spricka i stjappan. När dom sådde kö-
frö så brukade dom inte stjappan, dom bru-
kade en hink eller en bytta av plät, så
att inte något frö skulle tappas bort i
någon spricka i stjappan. Såringsmaskin-
er ha varit i bruk här i cirka 20 år.

Den remsa av åkern som besäddes under det
man gick ett slag över åkern kallades ~~stagg~~
jätt slag. Isen lotn i so fried an så i fo-
lur a så an i tri slag.

} O. slag

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Den här åkern är så bred kan, så jag får
 lov att så den i tre slag. När dom däre-
 mot sådde köpa så ritade man upp åkern
 i mindre fält med en häpp för att bättre
 kunna kontrollera var dom sått. Dessa rutor
 kallades också ett slag. Jag äd sku i så g. lite
 g. gienn fleck g. lindon där ä a därl av
 i avittår. Jag skulle och så på lite på en
 fläck på lindan där det har dött av i vin-
 tår. Den sådda säden myllades ner med
 fyrkantharven. Wid skum a tinnarv minn
suoss, så wid bellom arv nidi såde.
 Vi ska ha pinnharven med oss så vi kan harva
 ner säden. När man gjort det var åkern klar
 för vältning. Gräsfrå kunde ihland sås efter
 nämnda harvning, men det sättet kunde inte

Vår och höstsädd.

sid 46

tillämpas när jorden var vät och kläbbig, för
då fastnade gräsfröet fast vid välten. Uttryck
för att sädden är avslutad: Äu am wid
sått färdutt. Äu har vi sått färdigt. Ä i
so saart jän så i wälärnt mi acelt ossnt
jän, ä fö fjäll Lork jiet par daga. Det är
så saart [vätt] här, så jag brys mej inte om
att vältä här, det får väl Lork ett par dar.
Ibland brukade man broddvältä värräden
när den var en - en och en halv tum lång.
Men aldrig hösträgen. Att låta pären tram-
pa till ikern obehant. Vättenfäror obehanta.
Sädd av ärter och bönor har här förekom-
mit i mycket liten utsträckning, och i så
fjäll endast på trädgårdssäng. Wid sådom sku
sells nogä ärtör ä nogä bönar jän.

Landmätarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931, MORA
DAL.
Frgl. 27

Vår och höstsädd.

sid 47

Vi skulle sätta några örter och några bönar
här. Man risade örtsängen när örterna börjat
komma upp. Sädd av rovor och dylikt verkstäl-
des före innan man började vårsadden, omedel-
bart efter sedan man kommit hem från
sadden i fåbodarna. I morgon skum vid ställ
iärningg ruovlotn. I morgon skall vi ställa
iordning rovlandet. Ruovur a dem brukar
a dar ä a me löst ä fint. Rovor har dom
brukat ha där det var löst och fint. Peräs
och väl bearbetad jord. Först a dem brue-
la ä se a dem plögt nidi dyndjo. Först
har dom spritt och sedan har dom plögt
mer gödseln. Se a dem arva min tinnar
von ä jiema til lotn sä an a ruorti
fin.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Vår och höstsädd.

sid 48.

Sedan har dom harvat med pinnharven
och jämnat till åkern så den blivit fin.
Därefter kupade man med spaden så att
roovlandet liknade en kupad potatisåker.
Se ritad dem min nevom jena lilla fuor
å nidi lar strägd dem aut fried
min niöpon. Sedan ritade man med
handen en liten fåra, och ner i den
strödde man ut fröet.

Är id int planntiera en id. å? Har ni
inte planterat än ni? Med "plantera" me-
nas enbart sättning av köksväxter. Man
säger inte tee. Planter ruover å pårus,
utan då heter det: Är skum vid setts
ruover å pårus. Nu skall vi sätta rovor
och potatis.

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27

Se grepad dem midt dyndjo å jemnad
till sändje min eron. Sedan grepade dom
ner dyngan och jämnade till sängen med
brattan. Se wa sändje färdon te settsvenn
ann wild. Sedan var sängen färdig
att sätta vad man ville. Morötter och
kålrotter sette man mest. Rustfrie settsäd
dem först upi plantläväm å ed jörd
dem snart upo våre. Kålotsfrå sette dom
först i plantläven, och det gjorde dom
snart på våren. Se settsäd dem um dem
upo sänggår de dem wa jett par tum
långgi. Sedan sette dom om dem på
sängarna när dom blivit ett par tum långa.
I morgo skum vid setts pärur. I moron ska
vi sätta potatis. Den sätter före vårsädden.

Höst och vintersädd.

sid 51.

Potatisåren gödslades och potatisen plöjdes mer utan att först kasta ner gödseln.

För a dem settsa tvåa färor, å se a dem djiört jona tuomfuor. För har dom salt två färor, och sedan har dom gjort en Tomfära. I dag skum wid Stjärn färr å se skum wid settsa i morgo. I dag skall vi skära potatis och sedan skall vi sätta i morgon.

Nu i pärraissa så langt så å i best te myllde. Nu är potatisblasten så lång så det är bäst att kupa[den].

Potatisåren harvades med pinnhare när ogräret började visa sig

Landsmålsarkivet Uppsala 3278
Rombo F. Erikson. 1931. MORA
DAL.
Frgl. 27